

De eremiet Everelmus en de stichting van de Eeckhoutabdij te Brugge (ca. 1052-1150)

Inleiding¹

Religieuze vernieuwingen of stichtingen binnen nieuwe religieuze bewegingen worden tijdens de Middeleeuwen vaak teruggevoerd op kluzenaars². Dezen trokken zich in eenzaamheid terug, rond hen vormde zich met de tijd een nieuwe gemeenschap. Zo gaat ook het verhaal over de Eeckhoutabdij te Brugge. In deze bijdrage wil ik daarom dieper ingaan op het belang en de interpretatie van de vermeende stichting door een kluzenaar van de Eeckhoutabdij. De officiële naam van deze eerder onbekende Brugse abdij was Sint-Bartholomeus ten Eeckhoute. Ze was gelegen aan de Dijver, ongeveer ter hoogte van het huidige Groeninghemuseum. Het enige wat nog aan haar herinnert, zijn twee zuilen van de kerk en de straatnamen 'Eekhoutstraat' en 'Eekhoutpoort'.

De belangstelling voor de abdij in het historische onderzoek is gering te noemen. Dit is vermoedelijk te wijten aan de geringe omvang en belang van de abdij en aan het feit dat ze overvleugeld werd door de abdij Ten Duinen en het Sint-Donaaskapittel. Alle literatuur aangaande de Eeckhoutabdij is terug te voeren op een drietal

-
- 1 Deze bijdrage is de bijgewerkte versie van een lezing tijdens de jaarvergadering van het Genootschap op 25 januari 2003. Graag wil ik hier prof. dr. Paul Trio, mijn promotor, en dr. Brigitte Meijns danken voor de uitdagende vragen en hulp bij dit artikel. Eveneens gaat mijn dank uit naar Marjan De Smet voor de taalkundige correctie.
 - 2 MEIJNS, B. "«Tussen doornstruiken en schuilplaatsen van slangen?» De ermitische oorsprong van gemeenschappen van reguliere kanunniken in Vlaanderen (ca. 1070-ca. 1155)". *Trajecta: Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholiek leven in de Nederlanden*, XI (2002) 193-210.

artikels van Huyghebaert. Met name zijn artikel "Origines et rapports des deux monastères brugeois de Saint-Barthélemy de l'Eeckhout et de Saint-Trond" in *Augustiniana* van 1969 staat hierbij centraal³. Daarnaast zijn ook het artikel betreffende het grafschrift van Everelmus in *Sacris Erudiri* en het over verschillende nummers van *Biekerf* verspreide artikel "In de oude Eeckhoutabdij te Brugge. Hagiologische en archeologische rondgang" van groot belang⁴. Een samenvatting van deze resultaten en een zeer uitgebreid bronnen-overzicht, tenslotte, werd gegeven in het *Monasticum belge*⁵. Sindsdien - zo er nog enige aandacht aan de Eeckhoutabdij besteed is - wordt steeds de visie van Huyghebaert als algemeen aanvaard vooropgesteld.

Het eerste formeel-juridische bewijs voor het bestaan van de abdij dateert van 24 december 1130. Op die dag schonk graaf Diederik van de Elzas de rechten die hij op de Dijver bezat aan de abdij en eveneens een jaarlijkse hoeveelheid kaas⁶. De eigenlijke stichtingsdatum is een grote onbekende, maar het kan gezien de teneur van het dispositief niet veel vroeger dan 1130 geweest zijn. De abdij zou de verderzetting zijn geweest van een kluizenarij gesticht door een zekere Everelmus. Ze werd bewoond door reguliere kanunniken van St.-Augustinus en behoorde in een latere fase tot de congregatie van Arrouaise. In 1517 sloot ze zich aan bij de congregatie van Windesheim. In een eerste fase was de geschiedenis van de Eeckhoutabdij nauw verbonden met die van de St.-Trudoabdij. Daar waar de abdij in de Middeleeuwen een zeker belang had, met in de Bourgondische periode haar grootste bloei, was haar bestaan in de Nieuwe Tijd eerder sluimerend. Met de Franse Revolutie tenslotte werd ze afgeschaft en afgebroken⁷.

3 HUYGHEBAERT, N.N. "Origines et rapports des deux monastères brugeois de Saint-Barthélemy de l'Eeckhout et de Saint-Trond". *Augustiniana. Tijdschrift voor de studie van Sint Augustinus et de Augustijnenorde*, XIX (1969) 257-290.

4 HUYGHEBAERT, N.N. "Het grafschrift van de kluizenaar Everelmus". *Sacris Erudiri*, XXIV (1961) 540-567. HUYGHEBAERT, N.N. "In de oude Eeckhoutabdij te Brugge. Hagiologische en archeologische rondgang". *Biekerf*, LXIX (1968) 143-155, 224-230, 288-293, 355-359 en LXX (1969) 41-46.

5 HUYGHEBAERT, N.N. "Abbaye Saint-Barthélemy de l'Eeckhout à Bruges" in: U. BERLIERE, e.a. (eds.) *Monasticum Belge. Tome III. Flandre Occidentale. Troisième volume*. Luik, 1974, 757-801.

6 *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D3724.

7 HUYGHEBAERT, "Abbaye Saint-Barthélemy", 757-801.

Deze bijdrage bestaat uit drie delen. In een eerste deel ga ik dieper in op de persoon van Everelmus. In een tweede zal ik kort de ontstaansgeschiedenis van de Eeckhoutabdij en haar relatie tot St.-Trudo trachten te schetsen. In een laatste deel, tenslotte, zal ik de mogelijkhedenvoorwaarden voor dergelijke kluzenaarsstichting nagaan en zien of deze voor Brugge vervuld zijn, om zo uiteindelijk tot mijn conclusies te komen.

Everelmus: een 'biografische' noot

Het eventuele bestaan van de eremiet Everelmus wordt enkel in contemporain middeleeuwse bronnen van necrologische aard vermeld. Het bestaan van Everelmus wordt enerzijds geattesteerd in een gedenksteen en anderzijds in het obituarium van de abdij.

In de eerste plaats is er de funeraire gedenksteen. Deze draagt als tekst:

HIC IACET . EVERELMUS anachorita /
QUI DUODECIM ANNIS HAC IN insula loci /
NOSTRI CONVERSATUS EST ET OBIIT anno /
DOMINI .M^o. LX°. SECUNDA DIE octobris⁸

[VERTALING]

*Hier rust Everelmus, de eremiet,
die gedurende 12 jaar op dit eiland, onze plaats,
geleefd heeft en er stierf in het jaar
des Heren 1060 de tweede oktober*

Wanneer men het restant van de steen –zoals deze bewaard wordt in de St.-Trudoabdij– vergelijkt met de tekening in het handschrift 564 in de stadsbibliotheek⁹, kan men besluiten dat de steen ca. 41 cm hoog en 27 cm breed moet zijn geweest¹⁰. De steen bestond uit een

8 HUYGHEBAERT, "Het grafschrift", 550.

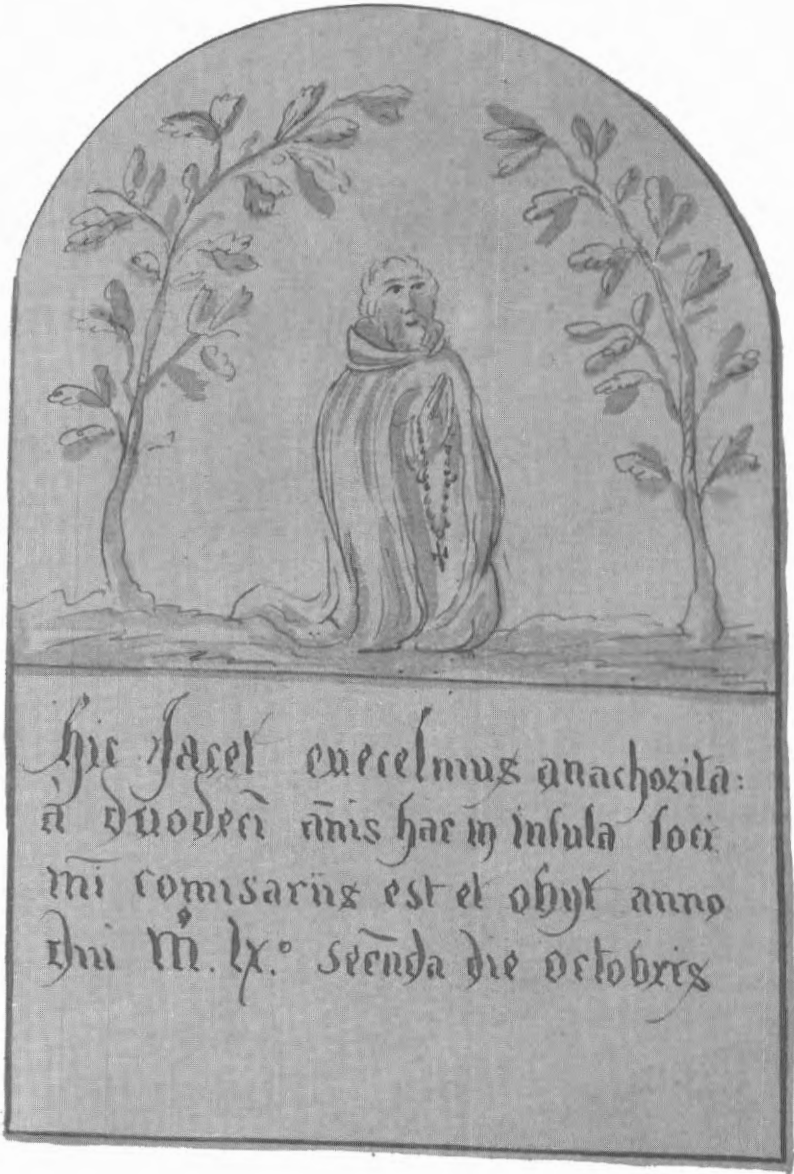
9 BRUGGE, SBB, hs. 564: *Pierres sépulcrales et épitaphes en originaux trouvées dans l'église de l'abbaye de l'Echoutte à Bruges*, f° 38r, nr. 75.

10 HUYGHEBAERT, "Het grafschrift", 541.

Fragment van de funeraire gedenksteen van Everelmus (begin 15de eeuw), in 1989 geplaatst in een messingbeeldhouwwerk van Jef Claerhout (Brugge, Abdij Sint-Trudo).

16° 75.

Tekening van de gedenksteen in een handschriftelijke grafchriftenverzameling, einde 18de eeuw (Brugge, Openbare Bibliotheek, ms. 564, f. 38r).

relatief groot, doch verloren gegaan veld waarop een geknielde persoon voor een kruis te zien is¹¹. Onderaan bevond zich het opschrift. Het is duidelijk dat dit geen grafsteen is in de enge betekenis van het woord. Tijdens de Middeleeuwen waren dit steeds bovengrondse tombes of in de vloer geplaatste grafstenen met aanzienlijke afmetingen. Dit monumentje dient men te beschouwen als een memoriesteen, ook grafgedenksteen genoemd. Wanneer men de verschillende beschrijvingen van de locatie van deze memoriesteen bijeenlegt, moet men besluiten dat de steen zich aan de buitenzijde in de koormuur van de kerk van de Eeckhoutabdij bevond¹².

Een aantal formele kenmerken bewijst dat de steen een vervalsing uit latere tijden is. In mijn licentiaatsonderzoek over de middeleeuwse funeraire inscripties te Ieper ben ik zo'n type steen vóór 1350 nooit tegengekomen¹³. Valentin Vermeersch heeft in zijn studie over de Brugse funeraire inscripties zelfs geen enkel 14^e-eeuws voorbeeld aangetroffen¹⁴. Ten tweede komt een dergelijke uitgebreide 'biografische' beschrijving uiterst zelden voor in de Hoge Middeleeuwen, ze zijn veel frequenter in de Late Middeleeuwen. De *datatio*, met name de formulering *secunda die octobris*, vond in onze streken slechts ingang vanaf het midden van de 14^e eeuw¹⁵. Mijn onderzoek van de Ieperse grafinscripties bevestigt deze algemene stelling¹⁶. Ook op taalkundig vlak steken in de tekst een aantal anomalieën. Het treffendste voorbeeld is het woord 'anachoreta'. Huyghebaert stelt dat het woord ongedifferentieerd van de 11de tot de 15de eeuw in het middeleeuwse taalgebruik voorkomt¹⁷. Frequentietelling aan de hand van de CETE-

11 Dit kruis is niet te zien op de tekening in BRUGGE, SBB, hs 564, f° 38r, wel is het beschreven in BRUGGE, SBB, 449, VI, 280.

12 HUYGHEBAERT, "Het grafschrift", 545-547.

13 BOSSUYT, S. *Rijke stinkerds. Editie en analyse van middeleeuwse grafinscripties te Ieper (1118-1566)*. 2 dln. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, dept. Moderne Geschiedenis. Leuven, 2000. Idem, "Dood en begraven. De mogelijkheden van middeleeuwse grafinscripties in het historisch onderzoek" in: *Trajecta: tijdschrift voor de geschiedenis van het Katholiek leven in de Nederlanden*, X (2001) 102-104. Ook alle voorbeelden die Huyghebaert geeft in zijn artikel dateren uit de 15^e eeuw. HUYGHEBAERT, "Het grafschrift", 542.

14 VERMEERSCH, V. *Grafmonumenten te Brugge vóór 1578*. 3 dln, Brugge, 1976, I, 116.

15 STRUBBE, E. en VOET, L. *De chronologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de Nederlanden*. Brussel, 1960, 30.

16 BOSSUYT, *Rijke stinkerds*, I, 59-64.

17 HUYGHEBAERT, "Het grafschrift", 551.

DOC-databank leert ons dat het woord in de 11de tot 13de eeuw uiterst zelden gebruikt wordt. Veel frequenter wordt het woord 'heremus' of 'heremita' gebruikt als men een kluisenaar of eremiet wil aanduiden. Huyghebaerts veronderstelling als zou de tekst van het epitaaf afgeleid zijn van een loden plaatje zoals deze in het graf gelegd werden, lijkt ons op tekstuele gronden onmogelijk¹⁸. Tenslotte is het belangrijk om te vermelden dat de memoriesteen ingemetseld is in de muur van het koor dat tussen 1427 en 1438 gebouwd werd. Gezien de typologische kenmerken, de taalkundige aspecten en de bouwgeschiedenis willen we dan ook besluiten dat deze gedenksteen dateert uit het begin van de 15de eeuw. Het epigrafische lettertype, namelijk een staande gotische minuskel, en het restant van de fijn uitgewerkte drapering wijzen in dezelfde richting. Men vergelijkte hierbij de memoriesteen van Pieter van Cassel te Ieper¹⁹.

Behalve door deze memoriesteen wordt het bestaan van Everelmus ook geattesteerd in het *obituarium* van de abdij²⁰. Op de tweede oktober lezen we: *2. B. vi nonas Leodegari. P. Obiit Everelmus, anachorita, qui duodecim annis hac in insula loci nostri conversatus est.*

Het is duidelijk dat beide teksten zo goed als gelijkkluidend zijn. Het is niet meteen duidelijk welke tekst de meest originele is. Aan het begin van het *obituarium* staat dat het werd herschreven in 1553, na de vervaardiging van de memoriesteen, op basis van een eerder *obituarium* dat dateerde uit 1284, ruim vóór de vervaardiging van de bewuste steen²¹. De gelijkenissen tussen dit *obiit* en de overige *obiits* die dateren uit de 12de en 13de eeuw zijn gering. Ons lijkt het dan ook dat de tekst van Everelmus' *obiit*, zoals dit neergeschreven staat in het *obituarium*, gemaakt is naar het voorbeeld van de tekst van de memoriesteen.

Een laatste – nieuwtijdse - vermelding van Everelmus komt voor in een verloren gegaan brevier. Het betreft een kort stichtingsverhaal van de Eeckhoutabdij, dat vermoedelijk kort na 1517 in het afge-

18 HUYGHEBAERT, "Het grafscript", 555.

19 DEWILDE, J. *De verdwenen stad*. Koksijde, 1998, 103.

20 BRUGGE, GSB, hs. 145/123, f° 30v. Uitgegeven in "Obituaire de l'abbaye de l'Eeckhout", J. WEALE ed. *La Flandre: revue des monuments d'histoire et d'antiquités*, III (1869-1870) 344.

21 "Obituaire de l'abbaye de l'Eeckhout", 299.

dankte brevier geschreven werd²². We weten deze notitie niet precies te dateren. We kennen ze enkel uit een laat 16de-eeuwse kopie te Douai²³. Ze staat bol van de anachronismen en volgens Huyghebaert is ze dan ook van weinig waarde²⁴.

De 'biografische' gegevens die we uit de bronnen met betrekking tot Everelmus kunnen halen zijn dan ook vrij schaars. Op twee oktober van het jaar 1060 stierf een eremiet Everelmus, nadat hij gedurende twaalf jaar had geleefd op een eilandje van de Reie te Brugge. De korte breviernotitie leert ons tenslotte dat hij er werd begraven *in sua capellula*. Hij zou een eigen kapelletje gebouwd hebben en er na zijn dood begraven zijn. Toen zijn kluisenarij een heus klooster werd, werd zijn graf in het koor van de abdijkerk ondergebracht, aldus de hoogst twijfelachtige notitie.

De Eeckhoutabdij: stichting, fusie en splitsing

Het is duidelijk dat Everelmus in zijn grafschrift nergens als stichter van de abdij wordt aangeduid en dat de oudste vermelding van hem als stichter voorkomt in de nogal dubieuze breviernotitie uit de 16de eeuw. We zullen daarom in het tweede deel van deze bijdrage trachten na te gaan wat de precieze omstandigheden van de stichting waren en welke bewijzen hiervoor uit diplomatische en narratieve bronnen gehaald kunnen worden.

In de loop van de historiografie zijn het ontstaan en de geschiedenis van twee kloosters met elkaar verweven geraakt, namelijk de Eeckhoutabdij en de Sint-Trudoabdij. Huyghebaert toonde in zijn artikel *Origines et rapports des deux monastères brugeois de Saint-Barthélemy de l'Eeckhout et de Saint-Trond* duidelijk aan dat beide een verschillende oorsprong hadden, waarvan de geschiedenis korte tijd samenkwam om uiteindelijk weer te splitsen. Door de vele hiaten en de grote complexiteit hebben nieuwetijdse en 19de-eeuwse geschiedschrijvers de diverse gegevens door elkaar gehaald en hebben ze getracht er één samenhangend verhaal van te maken. Het dient voor-

22 HUYGHEBAERT, "Origines et rapports", 260-261.

23 DOUAL, B.M., ms. 818, f° 666r-v.

24 HUYGHEBAERT, "Origines et rapports", 262.

af opgemerkt dat de bewijsvoering zowel op diplomatisch als op narratief vlak heel schaars is en vele lacunes bevat.

De Eeckhoutabdij

Het eerste diplomatische bewijs voor het bestaan van de Eeckhoutabdij dateert –zoals in de inleiding reeds aangehaald werd– van 24 december 1130. Op dat ogenblik schonk graaf Diederik van de Elzas de rechten die hij bezat op de Dijver aan de kerk toegewijd aan O.L.Vrouw, Bartholomeus en Willebrordus, de kerk van de Eeckhoutabdij. De abdij wordt bij deze transactie vertegenwoordigd door *frater Folcramnus* (broeder Folcramnus). Deze wordt als *monachus* betiteld. Aangezien de kerk bediend werd door een aantal *servi Dei* staat het vast dat er een monastieke gemeenschap moet zijn geweest. Vermoedelijk vond deze schenking plaats naar aanleiding van, of als gevolg van de kerkwijding. Huyghebaert stelt aan de hand van het *calendarium* dat de wijding vermoedelijk plaatsvond op 5 april 1130²⁵. Op dat moment moet er reeds een gewijde kerk aanwezig geweest zijn en een bepaald type monastieke gemeenschap. Het specifieke woordgebruik o.a. *ecclesie... fundata*, *servi dei* en *frater*, wijst hier in elk geval op. Tot welke orde deze gemeenschap behoorde of op welke wijze deze gemeenschap gestructureerd was, is niet te achterhalen.

Enige tijd later, omstreeks 1146, zorgde Gerard van Mesen, de toenmalige abt van St-Nicolas-des-Prés, ervoor dat de Eeckhoutabdij zich aansloot bij de congregatie van Arrouaise²⁶. Het was vermoedelijk pas vanaf dit tijdstip dat men van reguliere kanunniken kon spreken. Uit de korte schenkingsakte van Radulfus, kastelein van Brugge, uit 1146 valt hierover niets op te maken. Gezien het hoge gezelschap dat als getuige optreedt, o.a. Bernardus, abt van Clairvaux, en Lemnothus, abt van St.-Bertijns, is het heel goed mogelijk dat deze schenking plaatsvond naar aanleiding van deze omvorming²⁷. Omdat de regel van Arrouaise niet toestond dat mannen en vrouwen in het-

25 BRUGGE, GSB, 145/123, f° 2v: Martyrologium met calendarium en obituarium. HUYGHEBAERT, "In de oude Eeckhoutabdij", 22.

26 *Fundatio monasterii S. Nicolai de Pratis Tornacensis*. M.G.H., SS., XV, 1115.

27 *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D4860.

zelfde klooster verblijf hielden, moest er voor de vrouwelijke conver- sies uitgekeken worden naar een geschikt verblijf²⁸.

Dit verblijf werd gevonden in de Sint-Trudoabdij te Odegem bij Brugge. In 1149 gaf Geraldus, bisschop van Doornik, de toestem- ming tot de vercijnzing door de Doornikse Sint-Maartensabdij van de *ecclesia que sita est in uilla que dicitur Odenghem*. De cijns bedroeg 8 mark en diende betaald te worden in vier termijnen²⁹. Schijnbaar was dit een te hoog bedrag voor de jonge Eeckhoutabdij, want 14 jaar later, in 1163, werd in ruil voor het altaar van Moeskroen de cijns her- leid tot de helft³⁰. Beide kloosters vormden één juridische *mensa* onder leiding van de abt van Eeckhout³¹. Pas in 1180 volgde de pau- selijke bevestiging van de abdij. Voornamelijk haar rechten en bezit- tingen werden erin bevestigd. Het is pas hier dat we de eerste oor- kondelijke bevestiging aantreffen dat de abdij bewoond werd door reguliere kanunniken van St. Augustinus³².

De financiële moeilijkheden tengevolge van het feit dat twee ves- tingen onder één *mensa* geplaatst werden, bleven echter aanhou- den. Op 23 augustus 1248, tenslotte, werd de *mensa* gesplitst in een mannelijk deel voor de Eeckhoutabdij en een vrouwelijk deel voor de Sint-Trudoabdij³³. Op deze wijze werd een efficiënter goederenbe- heer mogelijk.

De Sint-Trudoabdij

De eerste vermelding van de Sint-Trudoabdij kan gevonden wor- den in de oudste vita van St. Godelieve van de hand van Drogo van Sint-Winnoksbergen. Deze primitieve vita wordt met grote waar-

28 HUYGHEBAERT, "Origines et rapports", 280-281.

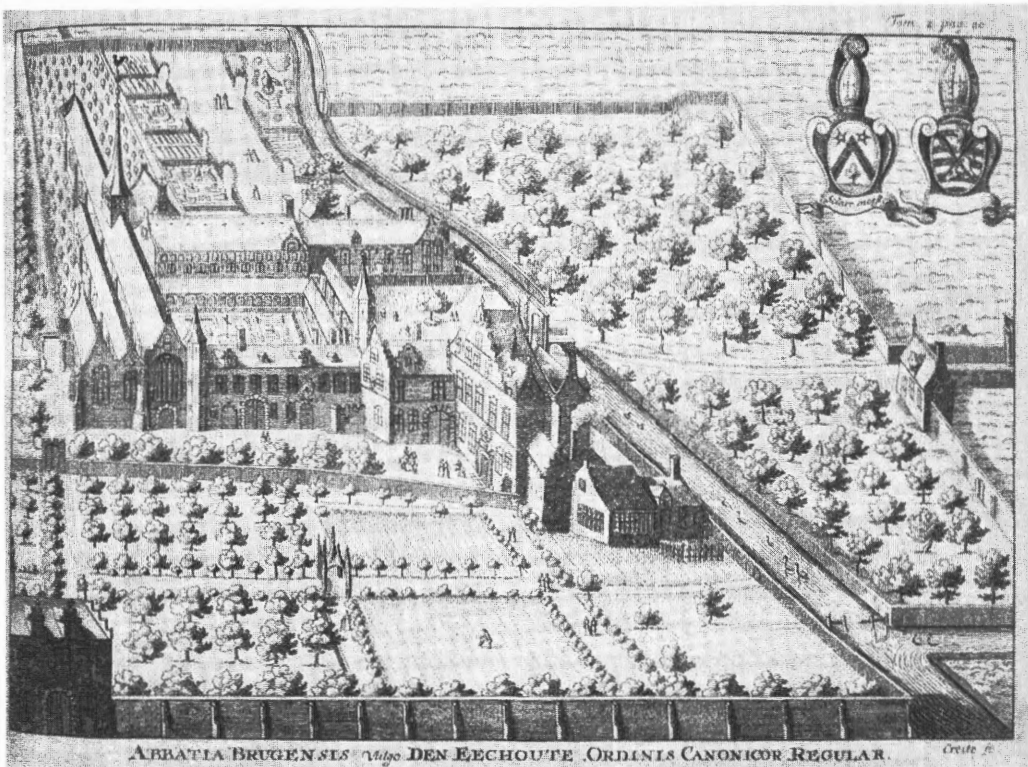
29 *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D4.

30 *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D2359. Zie ook: HERIMANNUS TOR- NACENSIS *Liber de Restauratione monasterii sancti Martini Tornacensis*. M.G.H., SS., XIV, 310, r. 11-12.

31 Zie hiervoor de omschrijving die Arnulphus, abt van Eeckhout, van zichzelf geeft in een akte *de dato* 1189. *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D2551.

32 *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D3725.

33 HUYGHEBAERT, "Origines et rapport", 283. HUYGHEBAERT, "Abbaye saint-Barthélemy", 765. VAN WONTERGHEM, K. "Abbaye de Saint-Trond à Odegem, Bruges et Male". in: U. BERLIERE, e.a. (ed.) *Monasticon Belge. Tome III. Flandre Occidentale. Quatrième volume*. Luik, 1978, 1034.

De Eekhoutabdij in Bruggc (A. Sanderus, Flandria Illustrata, Keulen, 1641).

schijnlijkheid gedateerd in 1084³⁴. Drogo schrijft dat een zieke *ante januam monasterii sancti Trudonis novem annis jacuit* (ze verbleef reeds negen jaar voor de poorten van het klooster van Sint-Trudo). Gezien de contemporaine schrijfstijl van Drogo kan men besluiten dat het klooster zeker ca. 1075 reeds moet hebben bestaan. Uit het reeds vermelde *Liber de restauratione sancti Martini Tornacensis* van Herman van Doornik blijkt, dat men tijdens de toenmalige hongersnood, in de Sint-Maartensabdij te Doornik de nood voelde om het domein efficiënter te gaan beheren. Ca. 1095 werd, verspreid over haar bezittingen, een twintigtal *curti* opgericht, één ervan *prope Brugias in ecclesiola que sancti Trudonis dicitur*³⁵. Op 18 oktober 1113 volgt er een schenking door graaf Boudewijn VII in handen van Godebertus, advocaat van de kerk van Sint-Trudo³⁶. Doordat de oorkonde in kopie is opgenomen in het cartularium van de Sint-Maartensabdij is het duidelijk dat Sint-Trudo op dat moment nog toebehoorde aan deze abdij en in geen enkel opzicht verbonden was met Eeckhout. Hoe groot of welke vorm de gemeenschap op dat moment had, is niet duidelijk. Vermoedelijk had ze het statuut van een priorij en werd ze bewoond door monniken. In het dagboek van Galbert van Brugge is er tot tweemaal toe sprake van monniken te Sint-Trudo³⁷. Een zekere *Radulfus monachus sancti Trudonis* wordt met name genoemd³⁸. Op 9 juli 1128 werd het klooster zo erg gebrandschat dat er misboek noch kelk overbleef³⁹.

Vijf jaar nadien bleek de schade nog niet volledig hersteld te zijn. Diederik van de Elzas vond het toen, in 1133, immers blijkbaar nog nodig om er een schenking te doen *pro eterna retributione* (als eeuwige herstelbetaling). Het vervolg van deze zinssnede wordt steevast aangewend om het ontstaan van Eeckhout - men haalt nota bene beide onafhankelijke kloosters door elkaar - op een groep *pauperes*

34 COENS, M. "La vie ancienne de Godelive de Ghisteltes par Drogon de Bergues". *Analecta Bollandiana*, XLIV (1926) 111-112.

35 HERIMANNUS TORNACENSIS. *Liber de Restauratione monasterii sancti Martini Tornacensis*. M.G.H., SS., XIV, 310, r. 29-30.

36 *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D237.

37 GALBERTUS BRUGENSIS. *De multro, traditione et occisione gloriosi Karoli comitis Flandriarum* (Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis, XXXI). J. RIDER (ed.) Turnhout, 1994, nr. 116, p. 162.

38 GALBERTUS BRUGENSIS. *De multro, traditione et occisione*. nr. 21, p. 51.

39 GALBERTUS BRUGENSIS. *De multro, traditione et occisione*. nr. 116, p. 162.

christi te doen teruggaan. Letterlijk staat er: *pro eterna retributione ecclesie sancti Trudonis iuxta Brugas et pauperibus christi monachis* (als eeuwige herstelbetaling aan de kerk van Sint-Trudo bij Brugge en aan de arme monniken van Christus⁴⁰). Het is manifest onjuist om hierin een schenking aan een groep *pauperes Christi* te zien. Mijns inziens is het uit de zin duidelijk dat we hier niet van doen hebben met een groep 11de-eeuwse devoten, maar met verarmde monniken. Zowel ‘ecclesie’ als ‘pauperibus monachis’ staan in een datief (een datief van voordeel, de schenking gebeurt aan hen). *Pauper* dient hier immers als adjectief beschouwd te worden bij het substantief *monachus*⁴¹. Het belangrijkste woord is *monachis* en niet *pauperibus*. Huyghebaert en de studies na hem laten dit woord *monachis* echter vallen, waardoor ze de schenking kunnen laten gebeuren aan *pauperes Christi*. *Christi* is hier niet veel meer dan een vrome genitiefbepaling.

In 1138 leefden er, blijkens het schrijven van Rodulfus, abt van Sint-Trudo te Sint-Truiden, een tachtigtal monniken in de Sint-Trudoabdij⁴². Een elftal jaar later, in 1149, werd Sint-Trudo door de Sint-Maartensabdij in cijns gegeven aan de Eeckhoutabdij. Pas vanaf dat moment liep de geschiedenis van beide kloosters kortstondig gelijk. In de Eeckhoutabdij leefden de mannelijke reguliere kanunniken en in de Sint-Trudoabdij werden de vrouwen ondergebracht. Ondanks het feit dat beide vestigingen één *mensa* vormden, kreeg Sint-Trudo af en toe nog een eigen schenking⁴³. Zowel in de *Grosbrief* van 1187 als in de schenking van 1194 wordt expliciet vermeld dat het om vrouwelijke religieuzen gaat⁴⁴. Vanaf de splitsing op 23 augustus 1248 ging de vrouwenabdij haar eigen weg.

40 *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D4998.

41 Hughebaert maakt hier dus van ‘pauperes’ onterecht een substantief.

42 RODULFUS ABBATIS TRUDONENSIS. *Epistola Rodulfi ad Waleramnum ducem*. M.G.H., SS., X, 324, r. 46-47.

43 12 juni 1177: *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, W10125 en 15 november 1194: *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D326.

44 VERHULST, A. en GYSSELING, M. *Le Compte Général de 1187 connu sous le nom de «Gros Brief», et les institutions financières du comté de Flandre au XIIe siècle*. Brussel, 1962, 177. *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D326. en VAN WONTERGHEM, “Abbaye de Saint-Trond”, 1033. Weliswaar waren er ook nog enkele mannelijke religieuzen aanwezig in de abdij voor het onderhoud van de religieuze diensten VERHULST en GYSSELING, *Le Compte Général*, 172.

Tussentijdse conclusie

We zien duidelijk dat de twee abdijen uit totaal verschillende contexten zijn voortgekomen, maar op een bepaald moment - opdat Eeckhout aan de eisen van de regel van Arrouaise zou kunnen voldoen - samengevoegd werden. De Eeckhoutabdij bood daarbij onderdak aan de mannelijke reguliere kanunniken, terwijl in Sint-Trudo de monialen een thuis vonden. Deze scheiding wordt in twee schenkingscharters de dato 15 november 1194 van Margaretha van Constantinopel expliciet vermeld. Elke vestiging werd afzonderlijk bedacht met een eigen schenkingsoorkonde met volledig identieke formulieren, behalve wat de bestemming van de schenking betreft⁴⁵. Nieuwetijdse auteurs mengden deze twee contexten door elkaar. Uiteindelijk resulteerde dit in een inconsistent verhaal, waarin zowel de vermeende eremietennederzetting van Everelmus als een nog oudere stichting door St. Trudo een plaats vonden. Aan deze laatste bewering besteedden we hier geen aandacht, omdat deze grotendeels kadert in de nieuwetijdse strijd tussen Eeckhout en Ten Duinen om de titel 'abdij van Brugge', waarbij beide hun hoge ouderdom door steeds oudere legendes trachtten te bewijzen⁴⁶. Op basis van de beschikbare bronnen kan geen continuïteit vanuit een stichting door de heilige Trudo gebaseerd worden. Ook voor een continuïteit tussen Everelmus en de latere abdij lijkt er weinig grond te bestaan. Tussen zijn overlijden en de eerste akte van de abdij strekken zich zeventig jaren uit. Dat betekent dat er zo'n drie generaties voorbijgegaan zijn zonder één materieel of schriftelijk bewijs na te laten. Dit lijkt in tijden van toenemende verschriftelijking van de kerkelijke cultuur moeilijk hard te maken⁴⁷.

Een kluizenarij in een stedelijke omgeving?

Nu we vastgesteld hebben dat er geen direct bewijs is voor het bestaan van Everelmus, noch voor een ontstaan van de Eeckhoutabdij

45 *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D319 en D316.

46 HUYGHEBAERT, "Origines et rapports", 260-265.

47 ZEDELMAIER, H. "Schriftlichkeit, Schriftkultur. I. Westen". *Lexicon des Mittelalters*, VII (1995) 1566-1567.

vanuit een eremitische oorsprong, willen we in het derde deel van dit artikel nagaan of aan de mogelijkheidsvoorwaarden voor een 11de-eeuwse kluisenarij te Brugge voldaan is, m.a.w. of er in Brugge eventueel een context was waarbinnen een kluisenarij à la Everelmus kan geplaatst worden?

Brugge ca. 1100 en de ligging van de Eeckhoutabdij

In de bestudeerde periode was Brugge volop in ontwikkeling als stad. Een groot deel van de reconstructie van de stad en vooral de relatieve positie van de verschillende stadsdelen wordt nog steeds sterk ter discussie gesteld⁴⁸. Het is in het bestek van deze bijdrage niet de bedoeling de vroegste stadsgeschiedenis van Brugge uit de doeken te doen. Voor ons is vooral van belang waar de abdij zich situeerde ten opzichte van de stedelijke kern, bestaande uit de handelsnederzetting en de grafelijke burcht. Op de kaarten die de toenmalige stedelijke en hydrografische situatie van Brugge reconstrueren is duidelijk het

48 DE SMET, J., "De oude hydrografie van de stad Brugge". *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis «Société d'Emulation» te Brugge*, LXXXVI (1949), 5-22; STRUBBE, E.I. "De parochies te Brugge vóór de 12e eeuw". *Album English*. Brugge, 1952, 355-380; DHONDT, J. "De vroege topografie van Brugge". *Handelingen der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent. Nieuwe reeks*, XI (1957) 3-30; DE SMET, J. "De evoluties van het Brugse stadsgebied". *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis «Société d'Emulation» te Brugge*, C (1963) 90-99; DEVLIEGHER, L., "Galbert en de topografie van Brugge" in: VAN CAENEGEM, R.-C., DEMYTTENAERE, A., DEROLEZ A. en DEVLIEGHER, L. eds. *De moord op Karel de Goede* (Mercatorfonds). Antwerpen, 1978, 254-264; DE WITTE, H. en RYCKAERT, M. "Het ontstaan en de vroegste geschiedenis van Brugge. De inbreng van de archeologie en vragen van de historicus aan de archeoloog" in: *Ontstaan en vroegste geschiedenis van de middeleeuwse steden in de Zuidelijke Nederlanden. Een archeologisch en historisch probleem. 14e Internationaal Colloquium. Spa, 6-8 sept. 1988* (Gemeentekrediet. Historische uitgaven, reeks in -8°, 83). Brussel, 1990, 317-329; VERHULST, A. "De Brugse Burg: archeologische gegevens en historische bronnen. Naar aanleiding van het boek *De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern.*" *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis «Société d'Emulation» te Brugge*, CXXVIII (1991) 213-223; RYCKAERT, M. *Historische stedenatlas van België. Brugge*. Brussel, 1991, 1-157; DEVLIEGHER, L., "Enkele nota's over de burcht en de oudste stadsomwalling van Brugge". *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis «Société d'Emulation» te Brugge*, CXXXIV (1997) 5-24; DEVLIEGHER, L., "Brugge in het dagboek van Galbert" in: VAN CAENEGEM, R.-C., DEMYTTENAERE, A. en DEVLIEGHER, L. eds. *De moord op Karel de Goede door Galbert van Brugge* (Historische reeks Davidsfonds, 36). Leuven, 1999, 91-106.

eiland te zien waarop de Eeckhoutabdij zich bevond⁴⁹. Deze situeerde zich op de rechteroever van de Reie, ten zuiden van de Dijver. Twee van de waterlopen, namelijk de oostelijke en de zuidelijke, zijn in latere tijden geheel of gedeeltelijk gedempt geworden. De toenmalige stedelijke kern, die zich voornamelijk tussen de Sint-Kristoffelkerk op de markt en de Sint-Pieterskerk bevond, lag toen op ongeveer 300 à 400 meter ten noorden van de Eeckhoutabdij. Dit lijkt een kleine afstand te zijn, maar beschouwd binnen het kader van de stedelijke ontwikkeling is dit relatief veel. Zeker als men rekening houdt met de vrij waterrijke omgeving. Daarnaast is het ook van belang om de ligging van de Eeckhoutabdij ten aanzien van de O.L.Vrouwekerk te bekijken. Aan de discussie of de O.L.Vrouwekerk binnen de stedelijke jurisdictie lag, of enkel functioneel als stadskerk te beschouwen was, willen we hier voorbij gaan⁵⁰. Belangrijker voor ons is dat de Eeckhoutabdij in origine in elk geval buiten de stedelijke omheining en jurisdictie lag. Zeker is dat de O.L.Vrouwekerk met de herafbakening van de stedelijke jurisdictie in de 'Grote Keure' van 1177 door graaf Philips van de Elzas de O.L.Vrouwekerk zeker binnen de stedelijke jurisdictie komt te liggen⁵¹. De Eeckhoutabdij viel toen in elk geval nog buiten het juridische stadsgebied, de Dijver was immers de grens. In de vroegste stedelijke ontwikkeling - tot ca. 1150 - lijkt de Eeckhoutabdij ook geen functie te hebben gehad⁵². Daarvoor was haar ligging te acentrisch. Ze lag buiten de eerste stads-

49 RYCKAERT, *Historische stedenatlas*, 38. DE SMET, "De oude hydrografie", 24.

50 Zie hiervoor o.a. NOTERDAEME, J. "De vroegste geschiedenis van Brugge". *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis «Société d'Emulation» te Brugge*, CXII (1975) 32-52. SCHOUTEET, A., "De grenzen van de Onze-Lieve-Vrouweparochie te Brugge vóór en na 1800". *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis «Société d'Emulation» te Brugge*, CVIII (1971) 300-318. DESMET, J., "De evolutie van het Brugse stadsgebied". *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis «Société d'Emulation» te Brugge*, C (1963), 90-99.

51 *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D4308. *Hec est lex et consuetudo quam Brugenses tenere debent a comite Philippo instituta. Si quis alicui uulnus fecerit infra pontem sancte Marie infra Boterbeika infra usque ad domum Galteri calui infra usque ad domum Lamkini carpentarii supra terram Balduini de Prat infra fossatum ueteris molendini et illud ueritate scabinorum cognoscatur de quacumque re factum sit ad domum in qua ille manet qui uulnus imposuit per scabinos et per iusticiam comitis submoneatur.*

52 RYCKAERT, *Historische stedenatlas*, 112.

omwalling⁵³ en de economische zwaartepunten situeerden zich veel verder naar het Noorden⁵⁴.

De Eeckhoutabdij was - zo ze reeds bestond - in 1127-1128 gelegen nabij de Gentweg⁵⁵. Het toenmalige krijgsgewoel en de voorbij trekkende Gentenaars moeten zo goed als zeker onder haar 'muren' voorbij getrokken zijn. In het dagboek van Galbert is er nergens sprake van de abdij, terwijl nochtans zo goed als alle kerken en bedehuizen te Brugge door de auteur vermeld worden. Het wekt dan ook verwondering dat de Eeckhoutabdij daar niet bij is. Alle gebeurtenissen lijken aan haar voorbij te zijn gegaan zonder enig spoor na te laten. Mijns inziens wordt de Eeckhoutabdij of een bedehuis aldaar door Galbertus niet vermeld omdat deze op dit moment nog niet bestond. Dit wordt ook ondersteund door de stilzwijgendheid van de charters en andere documenten van de O.L.Vrouwkerk en het - kapittel. Volgens de geldende theorie zou de Eeckhoutabdij nochtans reeds zo'n dertig à veertig jaar bestaan hebben. Het kapittel werd formeel op 12 juli 1091 opgericht bij charter van bisschop Radbod van Noyon-Doornik⁵⁶. Nergens in deze oorkonde, noch in latere van de vroege charters is er sprake van het bedehuis annex abdij dat zich op ca. veertig meter bevond en zich *de jure* op haar parochiaal territorium - of in vroeger tijden op het parochiaal territorium van de moederparochie Sijsele - bevond.

Kluizenaars in Vlaanderen in de 11de eeuw

In dit laatste deel van deze bijdrage willen we tenslotte nog kort nagaan of een kluizenaarsstichting tot de mogelijkheden behoorde in de 11de eeuw. In haar recente artikel gaat Brigitte Meijns na in welke omstandigheden de stichtingen van reguliere kanunniken in Vlaanderen gebeurden⁵⁷. Tot 1155 ontstonden drieëndertig gemeen-

53 RYCKAERT, *Historische stedenatlas*, 60-64.

54 DE WITTE en RYCKAERT, "Het ontstaan en de vroegste geschiedenis", 325-326.

55 DHONDT, "De vroege topografie", 31.

56 *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D5898. Ook de bulle van 5 maart 1075 door paus Gregorius VII maakt geen gewag van een bedehuis op de Eeckhout. *Thesaurus Diplomaticus*. CD-rom, D5444.

57 MEIJNS, B. "«Tussen doornstruiken en schuilplaatsen van slangen?», 193-210. Zie ook: MEIJNS, B. "L'ordre canonial dans le comté de Flandre depuis l'époque mérovingienne jusqu'à 1155". *Revue d'Histoire ecclésiastique*, XCVII (2002) 5-58.

schappen van reguliere kanunniken. Slechts een twaalfstal betreft het stichtingen *ex nihilo*, de overige eenentwintig zijn omvormingen van seculiere gemeenschappen. Zes van deze stichtingen zijn mogelijk op een kluisenaar of eremiet terug te voeren. Uiteindelijk zijn het slechts de kloosters van Arrouaise en Eaucourt waar met enige zekerheid continuïteit aan te nemen is.

De periode waarin Everelmus zou geleefd hebben is bovendien volgens de studies van zowel Heuclin als Milis een periode die arm was aan eremieten⁵⁸. Opmerkelijk is wel dat ze zich niet in de volledige eenzaamheid terugtrokken - zo ze dit ooit gedaan hebben -, maar dat ze zich vaak ophielden in de nabijheid van kloosters of andere bewoning⁵⁹. Zowel Willem van Champaux, die zich in St.-Victor onder de poorten van Parijs terugtrok⁶⁰, of de eremieten-stichters van Arrouaise, die hun kluis oprichtten naast een drukke handelsweg⁶¹, bleven op deze wijze in contact met de 'wereld'. Zo ziet men ook dat kluisenaars een bepaalde maatschappelijke en religieuze rol bleven spelen. De kluisenaar Ailbertus van St.-Nicolas-des-Prés bij Doornik was eerst kanunnik, en ook toen hij zich in afzondering terugtrok, bleef hij enkele parochiale functies waarnemen⁶². Een opvallende constante hierbij is dat men deze stichters steeds terugvond in tijden en plaatsen waar de Kerk in het offensief was. Door interne saneringen en striktere observanties trachtte men dit te ondersteunen. Concreet kan men hierbij denken aan bisschopsbenoemingen, de strijd tegen de rijkskerk of de kerstening van nieuwe gebieden⁶³. Het toenmalige Brugge waarin Everelmus geleefd zou hebben, kan echter niet onder deze noemers geklasseerd worden.

58 HEUCLIN, J. *Aux origines monastiques de la Gaule du Nord. Ermites et reclus du Ve au XIe siècles*. Rijsel, 1988, 81-86 en grafiek na p. 88. MILIS, L. "Ermites et chanoines réguliers au XIIe siècles". *Cahiers de civilisation médiévale. Xe-XIIIe siècles*, XXII (1979) 39-80.

59 CONSTABLE, G. *The Reformation of the Twelfth Century*. Cambridge, 1996, 55. HEUCLIN, *Aux origines monastiques*, 83-85.

60 MILIS, "Ermites et chanoines", 77.

61 MILIS, L. *Inleiding tot de geschiedenis van het kloosterwezen in de Nederlanden. A. Orden ontstaan in de Middeleeuwen. II. I.d. Orde van Arrouaise* (Archief- en bibliotheekwezen in België. Extranummer, 22). Brussel, 1979, 26-27.

62 MILIS, *Orde van Arrouaise*, 60.

63 MILIS, L. "Van vrije kluisenaars tot georganiseerde kanunniken. Een spirituele revolutie in de Hoge Middeleeuwen". *Trajecta: Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholiek leven in de Nederlanden*, VI (1997) 316.

Qua ligging komt de vestiging van Everelmus weliswaar overeen met het hierboven vermelde patroon, namelijk nabij een stad, maar toch op een zekere veilige afstand en in de nabijheid van de handelsweg. Nergens is er een spoor te vinden dat hij enige aantrekkingskracht zou uitgeoefend hebben, of dat hij enige pastorale functie vervuld zou hebben. In een stad met drie belangrijke kerken en een tweetal kleinere bedehuizen, zou dit zeker tot conflicten geleid hebben. Dergelijke bevoegdheidsconflicten zijn in de archieven van de betrokken kerken schering en inslag. Bovendien is het volgens Milis zo dat zelfs het geringste vermoeden betreffende een kluizenaarsstichting steeds in de fundatieoorkonde of de bisschoppelijke bevestigingsoorkonde vermeld werd⁶⁴. In het geval van de Eeckhoutabdij is daar niet het minste spoor van, vooreerst omdat de fundatieakte niet gekend is, maar ook het bisschoppelijke charter of de pauselijke bulle maken hier niet de geringste allusie op. Bovendien is het zo dat in het cartularium van abdijen vaak een *historia fundationum* opgenomen werd. Het is hierbij van belang om te zien dat deze teksten niet als zelfstandige entiteiten fungeerden, maar als pseudo-juridische tekst bepaalde rechten en ouderdom bevestigden⁶⁵. Ook dit gegeven is in het cartularium niet aanwezig.

Conclusies

Samenvattend kunnen we stellen dat een stichting van de Eeckhoutabdij die teruggaat op een eremitische oorsprong vrij onwaarschijnlijk is. De stilte in de bronnen is op een drietal vlakken sprekend. Ten eerste maakt geen enkele oorkondelijke bron van de Eeckhoutabdij melding van een eremitische voorganger. Normalerweise zou in de *narratio* van de eerste oorkondes hiervan een spoor moeten terug te vinden zijn. Ook de afwezigheid van een eigenlijke narratieve *fundatio* wijst in dezelfde richting. In het dagboek van Galbert van Brugge, vervolgens, is er geen enkele vermelding van een

64 MILIS, "Ermites et chanoines", 41-44.

65 KASTNER, J. *Historiae fundationum monasteriorum: Frühformen monastischer Institutionsgeschichtsschreibung im Mittelalter* (Münchener Beiträge zur Mediävistik und Renaissance-Forschung, 18). München, 1974, 73 en 159-161.

bedehuis toegewijd aan Sint-Bartholomeus, van een klooster of een kluis. Nochtans zijn zo goed als alle andere kloosters, kerken en kapellen uit het Brugse in diens dagboek vermeld. Een laatste stilzwijgen, tenslotte, kan gevonden worden in de oorkondelijke bronnen van de overige Brugse kerken. Met name de stilte in de bescheiden van de naburige O.L.Vrouwekerk is hier toch wel uitzonderlijk. Volgens de veronderstelde chronologie zou de kluis en bijhorende kapel reeds dertig tot veertig jaar vóór het kapittel met bijhorende privileges zijn opgericht.

Naast dit drievoudige stilzwijgen kan men ook nog een tweetal argumenten opwerpen tegen het bestaan van Everelmus. Vooreerst kan men er niet omheen dat de memoriesteen een 15de-eeuws falsum is. Zowel de materiële en formele aanwijzingen in deze richting zijn duidelijk. Daarnaast moet men erop wijzen dat in de 11de eeuw eremitische stichtingen vrij zeldzaam waren. Bovendien volgt Everelmus' stichting niet het normale patroon van de weinige kluisenaars-stichters. De evolutie vanaf 1130 van de Eeckhoutabdij zelf - met een toetreding tot de regel van Arrouaise ca. 1146 - volgt wel een min of meer normaal te noemen patroon in de 12de eeuw.

Ons eindbesluit is dan ook dat de eremiet Everelmus nooit heeft bestaan en dat de abdij tussen 1128 en 1130 is ontstaan. Het hoe en waarom blijft relatief onzeker, maar we willen straks een mogelijke hypothese formuleren. Ook de vraag waar het verhaal over Everelmus dan vandaan komt blijft onbeantwoord. Het is opvallend dat de oudste vermelding van Everelmus - namelijk de betwiste memoriesteen - in de richting van de 1ste helft van de 15de eeuw wijzen. Het is daarom niet ondenkbaar dat bij de bouw van het nieuwe koor (1427-1438) een onbekend graf werd aangetroffen. Dit graf werd dan toegewezen aan de vermeende stichter. Dit sluit aan bij een algemene tendens in de Late Middeleeuwen. Men stelt dan een vrij algemene hernieuwde belangstelling vast voor de ontstaansgeschiedenis van het eigen klooster. Vooral graven speelden hierbij een belangrijke rol⁶⁶. Grafplaatsen hadden gedurende de ganse Middeleeuwen een belangrijke maatschappelijke en religieuze functie als *lieux de mémoire* en als basis voor

66 HONEMANN, V. "Klostergründungsgeschichte". *Die deutsche Literatur des Mittelalters: Verfasserlexikon*, IV (1983) 1239-1247.

eigen prestige⁶⁷. Het graf fungeert in een stichtingsverhaal als de materialisering van de *memoria*⁶⁸. Hierbij kan dan het verband gelegd worden tussen de memoriagedachte en de oorsprongsgeschiedenis van het klooster. Door de kloosterstichtingen op een –desnoods onbestaande– eremitische stichter te laten teruggaan, sluit de Eeckhoutabdij zich sluit aldus aan bij een Europese constante.

Hoe is het eigenlijke ontstaan van de Eeckhoutabdij dan wel te verklaren? Mijn hypothese is dat de Eeckhoutabdij uit het zeer nabije O.L.Vrouwekapittel is voortgekomen. De periode waarin de Eeckhoutabdij voor het eerst in de bronnen opduikt, wordt wat betreft de O.L.Vrouwekerk gekenmerkt door een totaal gebrek aan bronnen. In het bronnenmateriaal is er een lacune van 1122 tot 1175. Net de periode waarin de Eeckhoutabdij het licht ziet, ontbreken de documenten voor de O.L.Vrouwekerk. Het lijkt daarom niet onmogelijk dat de Eeckhoutabdij een afsplitsing is van het O.L.Vrouwekapittel. Op deze wijze zou ook het ontbreken in de bronnen van 1128 verklaard kunnen worden. Als de abdij in 1128 nog niet bestond en wel reeds in 1130, is het mogelijk dat de Eeckhoutabdij een reguliere verderzetting is van het seculiere kapittel. De mogelijke interne weerstand tegen een regularisatie kan ervoor gezorgd hebben dat deze spanning zich uiteindelijk stabiliseerden in een splitsing tussen een seculier en een regulier kapittel⁶⁹. In de tussenliggende periode ziet men dan dat de schenkingen niet langer aan het O.L.Vrouwekapittel werden gedaan, maar aan de abdij op de Eeckhout. Pas wanneer de splitsing ook in de praktijk voltrokken is –en, in het geval van de Eeckhoutabdij in 1180 zijn pauselijke bevestiging krijgt⁷⁰– dan pas komen beide instellingen als onafhankelijk naar

67 LAUWERS, M. *La mémoire des ancêtres, le souci des morts: morts, rites et société au Moyen Âge (diocèse de Liège, XIe-XIIIe siècles)* (Theologie historique, 103). Parijs, 1997, 132-134 en 254-262.

68 KASTNER, *Historiae fundationum*, 160.

69 Een gelijkaardige evolutie is voordien bvb. waar te nemen te Sint-Omer waar zich dit kristalliseerde in een seculier O.L.Vrouwekapittel en de monastieke Sint-Bertijnsabdij. BLED, O. "Abbatiale et collégiale. Les reliques de Saint Omer et les reliques de Saint Bertin". *Mémoires de la Société Académique des Antiquaires de la Morinie*, XXXII (1914-1920) 402-403. MEIJNS, B., "Chanoines et moines à St.-Omer. Le dédoublement de l'abbaye de Sithiu par Fridogise (820-834) et l'interprétation de Folcuin (vers 962)". *Revue du Nord. Histoire. Nord de la France, Belgique, Pays-Bas*, LXXXIII (2001) 691-705.

70 *Thesaurus diplomaticus*, D3725.

voor. Ook de latere toewijzing van de stichting aan een kluizenaar past binnen deze hervormingsretoriek. Het is immers een frequent voorkomend verschijnsel dat *post factum* de stichting of hervorming aan een kluizenaar wordt toegewezen. Constable spreekt hierbij terecht van de *myth of the desert*⁷¹.

Bovendien wordt in het obituarium op 6 oktober een *Bertulfus, canonicus* vermeld⁷². Ook de stichter van het O.L.Vrouwekapittel draagt dezelfde naam. Opvallend aan deze vermelding is dat zij de enige is bij wie de term *noster* of een andere vermelding van het klooster waartoe hij behoorde ontbreekt. Alle religieuzen worden vermeld als *canonicus noster* indien ze tot Eeckhout behoorden of met een vermelding van hun klooster, abdij of kapittel als ze tot een andere instelling behoorden. Aldus kan de Eeckhoutabdij ontstaan zijn uit het O.L.Vrouwekapittel. Een tijdlang is er misschien sprake geweest van slechts één gemeenschap die met de O.L.Vrouwekerk verbonden was, waardoor de vreemde lacune van vijftig jaar in het charterbestand van O.L.Vrouw verklaard kan worden. Mogelijks was zelfs gedurende enige tijd een vrouwenabdij aan de O.L.Vrouwekerk verbonden⁷³. In dat opzicht zou de Eeckhout een tweede –gedeeltelijk geslaagde poging– tot hervorming en regularisatie van het O.L.Vrouwekapittel kunnen geweest zijn. Dat net Diederik van de Elzas de eerste oorkonde verleende aan de Eeckhoutabdij, is dan ook geen toeval. Onder zijn impuls zijn diverse seculier kapittels geregulariseerd geworden en een beperkt aantal nieuwe opgericht⁷⁴. Ca. 1175 zou het seculier kapittel zich definitief hersteld kunnen hebben, maar ook de Eeckhoutabdij bleef bestaan. De Eeckhoutabdij zou zo de resultante kunnen zijn van de hervormingsdrang in de vroege 12de eeuw, wanneer een deel van de kanunniken van de O.L.Vrouwekerk zich door een regularisatie afgesplitsten en in de onmiddellijke nabijheid een nieuwe gemeenschap oprichtten.

71 CONSTABLE, *The Reformation*, 135.

72 "Obituaire de l'abbaye de l'Eeckhout", 345.

73 Zie hiervoor MEIJNS, B. "De bewogen ontstaansgeschiedenis van het kapittel (1091- einde 12de eeuw). Een 'valse start' en een omstreden erfenis uit het verleden" in: DE SMAELE H. e.a. (eds.) *De Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge. Kunst en Geschiedenis*. Brugge, 1997, 9-50.

74 MEIJNS, B. *Aken of Jeruzalem. Het ontstaan en de hervorming van de kanonieke instellingen in Vlaanderen tot circa 1155*. Leuven, 2000, 924-925.

Het is duidelijk dat de vroegste geschiedenis van de Eeckhoutabdij door de bronnenschaarste hypothetisch, dus bediscussieerbaar blijft. Ik hoop via mijn bijdrage een nieuwe visie betreffende het mogelijke ontstaan van deze relatief onbekende Brugse abdij geworpen te hebben.